

λέγει οίκτρον φωνάζοντα τὸν ἥρωά του, διότι τοῦτο ἀποδεικνύει τὴν βίασάνον καὶ τοὺς πόνους του, ἐν ᾧ παρά τῷ γλύπτῃ θὰ διέστρεψε τοῦ προσώπου τὴν εὐρυθμὴν ἡρεμίαν.

Ἐκ τούτων λοιπὸν συμπεραίνομεν, ὅτι αἱ μὲν τῶν δύο τούτων προϊόντων τῆς τέχνης διαφοραὶ οὐδόλως ἀποδεικνύουσιν ὅτι τὸ ἐν δὲν παρήχθη κατὰ μίμησιν τοῦ ἄλλου, αἱ δὲ πολλαὶ καὶ μεγάλαὶ αὐτῶν ὁμοιότητες καθιστῶσιν αὐτὸ πιθανώτατον· καὶ ἐπειδὴ, ὡς προείπομεν, ἡ γλυφὴ φαίνεται προγενεστέρα, ἢ ὁ Πείσανδρος εἶχεν ἰδῆ αὐτὴν ἐν Ἑλλάδι (διότι ἡ ἡλικία τοῦ ποιητοῦ τούτου ἀγνοεῖται,) καὶ ὁ Οὐίργιλιο; μετέφρασε μόνον ἐκείνου τὴν περιγραφὴν, ἢ καὶ αὐτὸς ὁ Οὐίργιλιο; ἐθαύμασε τὸ συμπλεγμα ἀφ' οὗ μετεκομίσθη εἰς Ῥώμην, διότι ἡ μὲν Ῥόδος ἐλάω, ὡς εἶπομεν κατὰ τὰ 38, ὁ δὲ Οὐίργιλιο; ἀπέθανε κατὰ τὰ 19 Π. Χ.

Ἐπάρχει δὲ καὶ ἕτερος λόγος, πείθων ἡμᾶς ὅτι ὁ Λαοκόων εἶναι ἔργον τοῦ ῥοδίου ἐργαστηρίου, καὶ ἐν τῶν ἀρίστων προσόντων τῆς μεγίστης αὐτοῦ ἀκμῆς. Οὗτος δὲ εἶναι ὅτι τοῦ ἐργαστηρίου τούτου γνωρίζομεν ἕτερον προϊόν, θαυμάσιον καὶ ἐκαῖνο, ἔχον παλλὴν μετὰ τοῦ Λαοκόωντος συγγένειαν, ἀν καὶ λαίπεται αὐτοῦ περί τε τὴν ἔκφρασιν καὶ τὴν ἀπεργασίαν, εἶναι δὲ τοῦτο ὁ Ῥόδιος Ταῦρος. Καὶ τοῦτον ἰδίᾳ ὁ Πλίνιος, τὸν ἀναφέρει μετ' ἐπαίνου, λέγων ὅτι ὁ Ἀπολλώνιος καὶ ὁ Ταυρίσκος ἐκ Τράλλεων, εἰργάσθησαν ἑμοῦ τὸν Ζῆθον καὶ τὸν Ἀμφίωνα καὶ τὴν Δίρκην, καὶ τὸν Ταῦρον, καὶ τὸ σχοινίον, ἐξ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ λίθου, καὶ ὅτι τὸ ἔργον τοῦτο μετεκομίσθη ἐκ Ῥόδου εἰς Ῥώμην. Ἐν Ῥώμῃ τοιοῦντι εὐρέθη καὶ τὸ ἀριστούργημα τοῦτο ἐν τῇ Φαρνέσιᾳ ἐπέκλει, ὅθεν καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα Φαρνέσιος ταῦρος, εἶναι συνήθως γνωστὸν, καὶ διατηρεῖται ἤδη ἐν Νεαπόλει, ὅθεν ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς τῶν δύο Σικελιῶν μᾶς ἐπεμψεν ἀξιόλογον γύψινον αὐτοῦ ἔκμαγεῖον. Τὸ συμπλεγμα ἀναφέρεται εἰς τὸν μῦθον τῆς Δίρκης. Λύκος ὁ βασιλεὺς τῶν Θηβῶν, ἀπάδαλὸν τὴν σύζυγον αὐτοῦ Ἀντιόπην, τὴν μητέρα τοῦ Ἀμφίονος καὶ τοῦ Ζήθου, κατέκλεισεν αὐτὴν εἰς σκοτεινὴν φυλακὴν, καὶ ἐνουμφεύθη τὴν Δίρκην, θυγατέρα τοῦ Ἥλιου. Ταύτην καταλαβόντες οἱ υἱοὶ τῆς Ἀντιόπης εἰς Βαγκυκὴν ἐσπρήν, ἔδρασαν αὐτὴν ἀπὸ τὰ κέρατα ἀγρίου ταύρου, ὅστις τὴν ἔσυρε κατὰ κρημνῶν, μέχρις οὗ ἐφανεύθη καὶ τὸ σῶμα αὐτῆς ἐβρίβθη εἰς τὴν ἐπιώνομον αὐτῆς πηγὴν. Τὴν τραγικὴν ταύτην σκηνὴν παρέστησαν οἱ δύο ῥόδιοι γλύπται, ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ, ὡς καὶ οἱ τοῦ Λαοκόωντος ὀδηγούμενοι αἰσθήματος, καὶ ὡς ὑπόθεσιν λαβόντες τὴν διὰ θηρίου βίασάνον ἀνθρώπου. Οἱ δύο εὐρωστοὶ νέοι συνέλαβον τὸν ἀδάμαστον ταῦρον, καὶ ὁ μὲν Ἀμφίων, διακρινόμενος διὰ τῆς πρὸ παδῶν αὐτοῦ λύρας, κρατεῖ τὸ ζῶον ἐκ τῶν κεράτων, ὁ δὲ Ζῆθος ἐλίσσει περὶ αὐτὸν τὸ σχοινίον, καὶ σύρει τὴν ἐντρομον Δίρκην, ἥτις στρέφει τὸ πρόσωπον πρὸς τὸν ἄλλον ἀδελφόν, ὡς ἐλπίζουσα νὰ κάμψῃ εὐκολώτερον τοῦ ποιητοῦ τὴν μαλακωτέραν ψυχὴν· ὅπισθεν δὲ παρίσταται ἡ Ἀντιόπη αὐτοῦ καὶ ἀμείλικτος. Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ὀλόκλη-

ρος, καὶ τὸ ἄνω τοῦ σώματος τῆς Δίρκης, εἶναι νεώτεραι ἐπίσκευαὶ καὶ προσθήκαι.

Ἄν λοιπὸν τὸ ἔργον τοῦτο τὸ τοσαύτην σχέσιν ἔχον πρὸς τὸν Λαοκόοντα, ὡστε φαίνεται ὡς ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐργαστηρίου καὶ τῆς αὐτῆς γλυφίδος προκύψαν, κατώτερον ὁμῶς ὢν ἐκείνης κατὰ τὴν τέχνην, ἰδέαν, καὶ ἔκφρασιν, μαρτυρεῖται ῥητῶς ὑπὸ τοῦ Πλινίου ὅτι κατεσκευάσθη ἐν Ῥόδῳ ἐπὶ τῆς ἀκμῆς αὐτῆς, καὶ ἐκεῖθεν μετεκομίσθη εἰς Ῥώμην, νομίζομεν ὅτι μᾶλλον ἢ πιθανὸν πρέπει νὰ θεωρηθῆ τὸ συμπέρασμα ὅτι τὸ ἄλλο, τὸ τὰ πρώτιστα ἐπέχον, καὶ κατὰ τὴν ἐργασίαν καὶ κατὰ τὴν ἐφεύρεσιν, δὲν δύναται νὰ ἦναι μεταγενέστερον τῆς καταστροφῆς τῶν Ῥοδίων, ἢ πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἐν Ῥώμῃ εἶχε φθάσει ἐπὶ Τίτου ἡ τέχνη εἰς ἀνώτερον βαθμὸν ἐνταλείας ἀφ' ὅτι ἐπὶ Πρωτογένους ἐν Ῥόδῳ, ὅπερ ἀντιθέτει τῇ ἱστορικῇ ἀληθείᾳ.

ΜΙΧΑΗΛ ΑΚΟΜΙΝΑΤΟΣ,

Ο ΧΩΝΙΑΤΗΣ,

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΑΘΗΝΩΝ.

Μέρος δεύτερον καὶ τελευταῖον.

(Ἰδὲ τὸ Μέρος πρῶτον ἐν τῷ φυλλαδίῳ ΟΗ'.)

—ο—

Εἶδομεν τὴν θλιβερὰν ἐντύπωσιν τὴν ὁποίαν ἐπροξένησεν εἰς τὸν Μιχαὴλ Ἀκομινάτον ἡ καθέδρα τοῦ νέου αὐτοῦ ἀξιώματος· ἀλλὰ τὸ αἶσθημα τοῦτο δὲν ἴσχυσε νὰ ἀποτρέψῃ αὐτὸν ἀπὸ τῆς ἐκπληρώσεως τοῦ καθήκοντος. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν δὲν ἐλησμόνησε μὲν ποτὲ τὰς εὐγενεῖς ἀναμνήσεις, αἰτινες πλανῶνται, οὕτως εἰπεῖν, ἐντὸς τῆς ἀτμοσφαιρας αὐτῆς ἢ ἀναπνέομεν εἰς τοὺς πρόποδας τῆς ἀκροπόλεως, οὐδ' ἔπαυσε συγκινοῦμενος ὑπ' αὐτῶν καὶ παθαίνόμενος· δὲν ἐλησμόνησεν ὁμῶς καὶ τὴν μεγάλην ἐντολὴν ἢν παρά τοῦ πατριάρχου, παρά τοῦ βασιλέως καὶ μάλιστα παρά τῆς ἰδίας συνειδήσεως ἤτο ἐπιτετραμμένος νὰ ἐκπληρώσῃ. Εἶχε νὰ στηρίξῃ τὴν πίστιν κατὰ τῶν ἀδιαλείπτων πειρατμῶν τῆς ἀδιαφορίας, τῆς ἀμαθείας, τῆς κακίας· εἶχε νὰ παραμυθῆσιν συμφορὰς ἀναποσπάστους ἀπὸ τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς· εἶχε νὰ καθοδηγήσῃ καὶ νὰ νοουθετήσῃ τὸν ὑπ' αὐτὸν τεταγμένον πολυάριθμον κλῆρον τῶν ἐπιτρόπων, τῶν ἱερέων, τῶν μοναχῶν· εἶχε νὰ ὑπερασπισθῆ παρά τοῖς βασιλεῦσι τὰ δικαίωματα τῆς ἀναθεθείσης αὐτῷ πόλεως, τὰ πολλάκις ὑπὸ τῆς καταχρηστικῆς καὶ τῆς πλεονεξίας καταπατούμενα· καὶ,

καθ' ὅσον κρίνομεν ἀπὸ τῶν σωζομένων αὐτοῦ λόγων, ὁμιλιῶν, ἐπιταφίων, προσφωνημάτων καὶ ὑπομνημάτων, διεξέγαγεν ἐπιτηδεύως καὶ καρτερικῶς τὰ ποικίλα ταῦτα ἔργα.

Ἐκ τῶν εἰς ἡμᾶς περιωθεισῶν πέντε ὁμιλιῶν αὐτοῦ, οὐδεμίαν ἐδημοσιεύθη ἄχρι τοῦδε ὀλοκλήρον τὸ ἑλληνικὸν κείμενον· μίας δὲ καὶ μόνης. τῆς εἰς τὴν ἑορτὴν τῶν βαίων, ὑπάρχει Λατινικὴ μετάφρασις ὑπὸ Κομβιφισίου (εἰς τὴν *Bibliotheca patrum concionatoia*, ἔκδ. Ἐνετίας, τόμ. IV, σελ. 419 καὶ ἐπ.). Ἄλλ' ἡμεῖς καὶ ταύτης δὲν γνωρίζομεν εἰμὴ τὴν ὑπὸ τοῦ Ἑλλισσαν δοθείσαν Γερμανιστὶ ἐπιτομὴν, τὴν ὁποίαν οὐδὲν ἦττον ἐνομίσαμεν καλὸν νὰ μεταφέρωμεν ἐνταῦθα, φρονούντες, ὅτι εἰ καὶ κεκολλωμένη καὶ διὰ τριῶν μεταφράσεων διεληθῆσα, θέλει δικαίως μετρίως τὸν τε ἑπαινον τοῦ Λατίνου μεταφραστοῦ, ὅστις ἀποκαλεῖ αὐτὴν *elegans oratio*, καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ ἐπιτομῆως γενομένην παρατήρησιν, ὅτι ἡ ὁμιλία αὕτη ἐμφαίνει ἐπαγωγὸν τινα καὶ φυσικὴν λόγου θερμότητα, καὶ αὐτοτελῆ ἐννοίας ῥώμην. Ἀπὸ δὲ τοῦ τέλους τῆς ὁμιλίας τούτης ἐξάγεται καὶ τοῦτο, ὅτι ὑπάρχον ἕκτοτε ἄνθρωποι τινες οὐ μόνον ὀλιγοῦντες περὶ τὰ θεῖα, ἀλλὰ καὶ ἀναφανδὸν προσβάλλοντες τοὺς λειτουργοὺς τοῦ ὑψίστου, ἄνθρωποι ἐπὶ τοσοῦτον, ὡς φαίνεται, προσελθόντες ἀνθαδείας, ὥστε ὁ ἀρχιεπίσκοπος ἠναγκάσθη ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος νὰ μαστιξῇ αὐτούς.

Ὁ μὲν προφητικώτατος καὶ ἐν βασιλευσὶ μέγιστος Δαυὶδ λέγει περὶ τοῦ ἡλίου, ὅτι ὡς νυμφίος ἐκπορευόμενος ἐκ πατρὸς αὐτοῦ, ἀγαλλιάσεται ὡς γίγας δραμαῖν ὄδον αὐτοῦ ἀπ' ἄκρου τοῦ οὐρανοῦ ἕως ἄκρου αὐτοῦ καὶ τὸ κατάντημα αὐτοῦ ἕως ἄκρου τοῦ οὐρανοῦ καὶ οὐκ ἔστιν ὃς ἀποκροῦσθεῖται τῆς θέρμης αὐτοῦ. Ἀλλὰ ταύτης τῆς μεγαλοπρεποῦς πορείας τοῦ αἰθίου καὶ τὰ πάντα φωτίζοντος ἀστέρος, λαμπρότερός ἐστιν ὁ τοῦ Χριστοῦ θρίαμβος, τοῦ υἱοῦ τῆς δικαιοσύνης, τοῦ ἐξεληθόντος εἰς τὴν ἑρᾶν πόλιν ἵνα πατήσῃ τὸν θάνατον καὶ διαρρήξῃ τὰς πύλας τοῦ ἄδου. Πρόδρομον δὲ τοῦ ἔργου αὐτοῦ ἐξαπέστειλεν, ὡς φωνὴν θεοῦ, τὸν Λόγον, δι' οὗ ἐκάλεσεν ἀπὸ τοῦ τάφου τὸν Λάζαρον, τὸν Λόγον δὲ οὗ ἐπαίθησαν τὰ βασιλῆα τοῦ τυράννου, τοῦ ἐκπλαγέντος καὶ ἀποθόντος ἐν ἐκράτει δέσμιον. Ὁ γὰρ ἀπὸ χάριτος κατασκευάσας τὸν ἄνθρωπον ἠδύνατο αὐτὸν καὶ χροῦν γενόμενον πάλιν ἀναστῆσαι, ἐμψύσασκε αὐτῷ πνεῦμα ζωῆς. Καὶ ἄλλους νεκροὺς ἤγειρεν ὁ κύριος, τὴν μονογενῆ θυγατέρα τοῦ ἀρχισυνγώγου Ἰακείρου καὶ τὸν εἰς Ναὴν νεανίσκον· ἀλλὰ τούτους μὲν ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον αὐτῶν, καὶ τῆς μὲν νέας κρατήσας τῆς χειρὸς, τοῦ δὲ νέου, ἀψάμενος τῆς σοφοῦ μόνον τὸν δὲ Λάζαρον ἐρώνητεν ἀπὸ τοῦ μνημείου, τεσσαρταῖον ὀδωδέτα, καὶ μόνον διὰ τοῦ ἤχου τῆς φωνῆς αὐτοῦ, τῆς φωνῆς ἣν ὁ λαὸς οὐκ ἠθέλησεν ἀκοῦσαι, διότι θάνατος ἐποίμεινεν αὐτούς. Οὐκ ἔγνω Ἰσραὴλ τὸν βασιλέα αὐτοῦ, ὅστις, ὡς προφητικῶς ἀνηγγέλθη, ἦλθε ποῦς καὶ ἐπιθεθήκως ἐπὶ πῶλον ὄνου υἱοῦ ὑποζυγίου. Ὡσεὶ ἀσπίδες κωφαὶ ἔδυσαν αἱ παγαῖς τῆ καρδίας τὰ ὦτα αὐτῶν, εἰ καὶ αἱ παῖδες ἔκραζον ἐν τῷ ἱερῷ, Ὡτανὰ τῷ υἱῷ Δαυὶδ, κατὰ τὴν φωνὴν ὑπὸ τῆς γραφῆς· ὅτι ἐκ στόματος νηπίων καὶ θηλαζόντων κητηρίσω αἶνον· καὶ ἕμουν ὅτι ἐκπληροὶ τὴν προφητείαν τοῦ προπάτορος Ἰουδα, δεσμεύων πρὸς ἄμπλον τοῦ πῶλον αὐτοῦ, καὶ προσάγει εἰς τὴν ἀπὸ Αἰγύπτου μετακτεθεισάν ἄμπλον, νέον λαὸν ἐξ ἔθνων, ὃ οὐδεὶς ἔτι ἐπεσλήθη ζυγός. Ἀλλ' ἡμεῖς ἀναγνωρίσωμεν

τὴν δύναμιν τῶν θυμάτων τούτων καὶ δοκιμάσωμεν αὐτὴν ἐφ' ἡμᾶς αὐτούς. Γίνωμεν φίλοι τοῦ Χριστοῦ, ὅς ἦν Λάζαρος καὶ ποιήσωμεν ἀδελφὰς ἡμῶν τὴν σοφίαν καὶ τὴν ἀρετὴν. Εἰ καὶ ὡς ἀσθενεῖς ἄνθρωποι, κατακοιμήμεθα ἐν τῷ θανάτῳ τοῦ κόσμου καὶ ὡσεὶ δέσμιαι κατακείμεθα ἐν τῷ τάφῳ, ὁ τῆς ζωῆς κύριος Χριστὸς ἐγείρει ἡμᾶς διὰ τῆς βροντῆς τοῦ Εὐαγγελίου καὶ λύσει ἡμᾶς ἀπὸ τῶν δεσμῶν τῆς σαρκός, ἧτις διὰ τοῦτο μάλιστα δικαίως καλεῖται ὁ έ μ ε ς, διότι δεῖ τὴν ψυχὴν καλεῖσαι ἡμᾶς πρὸς ἑαυτὸν ἐξω τῆς παρεμβολῆς, οὗ γὰρ ἔχομεν ὡδε μένουσαν πόλιν. Καὶ εἰ, ὡσπερ Λάζαρος τέσσαρας ἡμέρας ἔκειτο ἐν τῷ τάφῳ, ἡμεῖς δὲ ὄλων τῶν τεσσαρῶν ὡρῶν τῆς παιδικῆς, τῆς νεανικῆς, τῆς ἀνδρικῆς καὶ τῆς πρεσβυτικῆς ἡλικίας ὡς νεκροὶ καὶ σαπροὶ ἐν τῇ ἡδονῇ τοῦ κόσμου διατελέσαμεν, ὁ Χριστὸς δύναται ἐξεγείρει ἡμᾶς τοὺς τὸν θάνατον τῆς ἀμαρτίας θανόντας. Ταπεινωθῶμεν οὖν κατὰ τὸν ψαλμωδὸν καὶ γίνωμεν κτηνώδεις παρὰ τῷ κυρίῳ, στρωνυόμενοι ἱμάτιον ἐπὶ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ καὶ καθυποβάλλοντες τὴν σάρκα τῷ πνεύματι. Εἰ καὶ μὴ ὄντες ἔτι δένδρα, πεφυτευμένα παρὰ τὰς διεξόδους τῶν ὑδάτων, καθὼς ὁ φοῖνιξ ἢ ἡ κέδρος τοῦ Λιβάνου ἢ ἡ κατάκαρπος ἐλαία, ὡς ὅμοιοι ἦσαν ὁ δίκαιος Ἰωὴδ καὶ Δαυὶδ, ὁ ἄνθρωπος τοῦ θεοῦ, κόψωμεν τοὺλάχιστον κλάδους τινὰς τῶν ἱερῶν ἐκείνων δένδρων, ταύτων εἰπεῖν, τὰς ἀβρὰς παραφυάδας τῶν ἀρετῶν αὐτῶν, ἵνα ἐν εὐφροσύνῃ ἀξιώθωμεν σωτηρίας. Γίνωμεν δίκαιοι, ἀληθινοὶ καὶ ἀμεμπτοὶ, ὀρθοκλῆδες τοῦ τυφλοῦ καὶ ποῦς τοῦ χωλοῦ, ὡς ὁ Ἰωὴδ, ὁ προσελθὼν εἰς ἡλικίαν μεγάλην, καθάπερ τὸ τοῦ φοῖνικος δένδρον· μιμηθῶμεν τοῦ Δαυὶδ τὴν ἀνοχήν, τὴν προφῆτητα, τὴν ταπεινώσιν καὶ τὴν ἐπιμονὴν εἰς τὸ καλόν. Τοιαῦτα πράττοντες ἔργα ἀρετῆς, κόπτωμεν κλάδους ἀπὸ τῶν δένδρων, ἃ ἐφύτευσεν ὁ Θεὸς καὶ ὑπηρετοῦμεν προσηκόντως τῇ σωτηρίᾳ. Γίνωμεν ὡς παῖδες, διότι αὐτῶν ἔστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν καὶ ἐκ στόματος αὐτῶν ὁ Θεὸς εἰρετὴ καταρτίζει τὸν αἶνον αὐτοῦ.

Ἐὰν ἦς τέκνον τῆς ἐκκλησίας, ἔσο ταπεινόφρων ἔμπροσθεν αὐτῆς, ὡς τὸ ἀπογεγαλακτισμένον ἐπὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ. Κατάρρα μητρὸς ἀνατρέπει οἰκίαν· ἢ δὲ νόμφη τοῦ Χριστοῦ μητὴρ σου ἔστι· φοβοῦ ἄρα τὴν κατάρρα αὐτῆς! Τέκνον Θεοῦ διὰ τοῦ βαπτίσματος, μὴ ἔσο ἐχθρὰ, μαινομένη κατὰ τῆς μητρὸς αὐτῆς μὴ δῆς ὦτα ἀκοῆς πρὸς τὰς συμβουλὰς ἐκείνων, οἵτινες μετὰ τοῦ Καϊάφα καὶ τοῦ Πιλάτου ἐπάταξαν τὸν ποιμένα καὶ ἐσκόρπισαν τὴν ποιμνὴν· τρέμε τὴν μάστιγα, τὴν ἐκβαλοῦσαν τοὺς βεβήλους ἐκ τοῦ οἴκου κυρίου· φοβοῦ τὴν δίκην τοῦ προδότου καὶ τῆς στασιαστικῆς σπείρας τοῦ Κορέ! Ἐνθυμοῦ ὅτι ὁ Θεὸς ἐλογίσαστο ὡς ἰδίαν ἐξουθένησιν τὴν ἐξουθένησιν τοῦ Σαμουὴλ! Καὶ Σαμουὴλ μὲν ἡμεῖς οὐκ ἐσμὲν, οὔτε Ἠλίας, οὔτε Ἀαρὼν, οὐδὲ προσεκάλεσεν ὁ κύριος καὶ πρὸς εὐς ἐλάλησεν ἐν στύλῳ νεφέλης· οὔτε θεοὶ ἐσμὲν, οὔτε τέκνα τοῦ ὑψίστου, ἀλλὰ θνητοὶ ἀνθρώπων παῖδες. Ὁρθῶς λέγεις, ἀγαθὲ· σὺ δ' ὅμως πόθεν ἦλθες ἡμῖν, νέος Δαυὶδ, ἵνα δικάσῃς τοὺς δικαστὰς καὶ φωτίσῃς τὸν ὀφθαλμὸν οὗ ὑπάρχεις ὁ ποῦς, ἢ χεῖρ ἢ τὸ οὖς; Τίς ἔδωκε σοὶ ἐξουσίαν τοῦ ποιμᾶναι ὡς πρόβατον τὸν ποιμένα καὶ διδάξαι ὡς μαθητὴν τὸν διδάσκαλον; Τίνα θαύματα καὶ τίνας προφητείας κρατύνουσι τὴν σὴν ἀποστολήν; Ὁ τῆς τυφλώσεως τῆς ἀράσης τὸ κάρφος ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ μὴ ἐννοούσης τὴν ἐν τῷ ἴδιῳ ὀφθαλμῷ ὑπάρχουσαν ὁκόν! Εἰ καὶ μὴ ὄντες τασούτων ἱεροῦ, ὅσον ὁ Ἀαρὼν καὶ ὁ Σαμουὴλ, ἀξιοῦμεν ὅμως ὅτι ἡ σὴ καταρρόνησις οὔτε δικαία οὔτε ἀνέγκλητός ἐστι, διότι Χριστὸς ὁ κελεύων σοὶ ὑπακούειν τοῖς ἱεροῖσι, ὁ δὲ Παῦλος παραγγέλλει· πείθεσθε τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν καὶ ὑπαίχετε· αὐτοὶ γὰρ ἀγρυπνοῦσιν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, ὡς λόγον ἀποδώσετε. Τοῦτο ὀφείλομεν ποιῆσαι ἡμεῖς ὑπὲρ σου, οὐχὶ δὲ καὶ τανάπαλιν οὐ ὑπὲρ ἡμῶν· ἡμεῖς ὀφείλομεν ἀναζητῆσαι τὴν λέπραν τοῦ λαοῦ καὶ ἀνακηρυξάμεν αὐτὸν καθρὸν ἢ ἀκόθαρτον. Τίμα ἄρα τὸ ἀξίωμα ἡμῶν, ὅπερ ἔστιν ἱερώτερον τῆς ἱερωσύνης τοῦ Ἀαρὼν καὶ τοῦ Σαμουὴλ, διότι καθηγάσθη ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ! Τίς ὑπῆρξεν ἀσεβέστερος τοῦ Καϊάφα, τοῦ καταδικάσαντος τὸν Χριστόν; Ἀλλ' ὁ θεὸς ἔδωκεν αὐτῷ τῆς προφητείας τὸ πνεῦμα, ἄρα εἴματα τὴν ἱερωσύνην αὐτοῦ.

Σὺ δὲ, ταύτην ἐν ἡμῖν μὴ εὐλαβούμενος, πράττεις αὐθαδῶς, ὡς τὰ μικρὰ παιδάρια ἃ κατέπεζον τὴν φαλακρὰν τοῦ Ἐλισσαίου κεφαλὴν, μὴ γινώσκοντα ὑπὸ τίνων δώρων τοῦ πνεύματος ἢ κεκοσμημένην φόβου τὴν τιμωρίαν αὐτῶν καὶ μὴ χλευάζης τὸν προφήτην, διότι, εἰ καὶ φαλακρὸς καὶ ἀσθενὴς, ἔστιν ὁμοίως κεχρισμένος ὑπὸ μύρου πνευματικοῦ, πολιτισμοῦ τοῦ μύρου, ὅπερ ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τοῦ Ἀαρῶν κατέβαινον ἐπὶ τὸν πάγονα αὐτοῦ.

Ταῦτα εἶπον πρὸς σέ, πατρικῆς νοθεσίης ἕνεκα, καὶ οὐκ ἐξ ἐπιθυμίας λόγου ἢ ἐκδικήσεως· ἡ γὰρ ἀδικία τοῦ ἀδελφοῦ οὐκ ἔσχευεν ἐξαντλήσει τὴν ἀνοχὴν τῶν τοῦ Χριστοῦ μαθητῶν. Ἡ δὲ παραύσα ἐορτὴ παρεσκεύαζε τὴν τοῦ διδασκάλου αὐτῶν μακροθυμίαν καὶ ἀγάπην, δι' ὧν ὑπέστη ἀταράγως πᾶσαν ὑβρίν, ἐπὶ τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ εἰπὼν· Πάτερ, ἄφεες αὐτοῖς, οὐ γὰρ οἴδασιν τί ποιοῦσι· καὶ καθικτεύσας ἵνα τοῦδε πάντας ἐν ὁρανοῖς συ·άψῃ. Ἐθεο ὁὖν ἐνώσαι καὶ ἡμᾶς ἐν πνεύματι καὶ καθοδηγήσαι ἡμᾶς τοῦτο ὁμολογεῖν καὶ λέγειν κατὰ θεόν. Αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς αἰῶνας. Ἀμήν.

Τῶν ἄλλων ὁμιλιῶν δὲν γνωρίζομεν εἰμὴ τὰς πρώτας καὶ τὰς τελευταίας λέξεις. Ὁ λόγος αὐτοῦ ὅτε *πρῶτον ταῖς Ἀθήναις ἐπέβη ἀρχεται ἀπὸ τῶν λέξεων τὸν μὲν δὴ προσήκοιτα καὶ τελευτᾷ οὕτως· ἵνα καὶ αὐτοὶ ταῖς Θεοῦ εἴημεν ἐν αὐτῷ Χριστῷ.* Δὲν ἐμνημονεύσαμεν δὲ αὐτοῦ ἐνταῦθα εἰμὴ ἵνα παραθέσωμεν ἀξιοσημειώτόν τινα περὶ αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Ἐλλισσεν γενομένην παρατήρησιν, ἀξιοσημειώτονον οὐχὶ καθ' ἑαυτήν, ἀλλὰ διότι γίνεται ὑπὸ ἀλλοδαποῦ ἑτεροδόξου εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν πολλοὶ εἰσέτι Εὐρωπαῖοι θεωροῦσι τὴν ὀρθοδοξίαν ἡμῶν ὡς ἐγκλημα. Τῶντι, *ἀμα παραθαίς τὰς τελευταίας τοῦ λόγου ἐκείνου λέξεις, ὁ χρηστὸς καὶ νοήμων Γερμανὸς ἐπιφέρει. « Ὁ Μιχαὴλ, καὶ περ κλασικῶς κωτάτην λαθῶν ἀγωγὴν, δὲν ἀπαρνείται ἐν τῇ εὐσεβεῖ ταύτῃ φράσει καὶ ἐν ἅπασι ταῖς λοιπαῖς συγγραφαῖς, τὴν ὀρθοδοξίαν ἐκείνην, ἣτις ἐπέχει, παρὰ τοῖς τότε καὶ τοῖς σημερινοῖς Ἕλλησι, τὴν ἀξίαν καὶ τὴν δύναμιν, ἣν εἶχε παρὰ τοῖς ἀρχαιοτέροις αὐτῶν προγόνοις, ἡ καλοκαγαθία. »* (*) Μὴ παρασιωπήσωμεν δὲ καὶ ἕτερόν τινα τοῦ Μιχαὴλ λόγον, εἰς τὸν ἅγιον ἱερομάρτυρα Λεωνίδην καὶ τὴν συνοδίαν αὐτοῦ, καθὼ ἐμφαίνοντα, ὅτι ὁ ἀρχιεπίσκοπος δὲν ἠσχολεῖτο μόνον περὶ τὴν κλασικὴν ἀρχαιολογίαν τῆς μητροπόλεως αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ περὶ τὴν Χριστιανικὴν. Ἦν δὲ ὁ Λεωνίδης οὗτος εἰς τῶν ἀρχαιοτάτων Ἐπισκόπων τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὰ Μινναῖα ἡμῶν τιμῶσι τῇ 15 Ἀπριλίου (πρότερον τῇ 15 Μαρτίου) τὴν μνήμην αὐτοῦ, διὰ τῶν ἀκολουθῶν δύο στίχων, οἵτινες ἴσως ἐποιήθησαν ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ·

Σκότος συνεῖχε τὰς Ἀθήνας ἀθρόον
Δύνατος αὐταῖς ἡλίου Λεωνίδους.

Ἄλλ' ὁ ἀρχιεπίσκοπος Μιχαὴλ δὲν περιορίζετο, ὡς προῦπεδείξαμεν ἤδη, εἰς τὴν ἠθικὴν διδασκαλίαν· αἱ ἀνώμαλοι περιστάσεις τοῦ κράτους, ἡ ἐξαιρετικὴ τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν θέσις καὶ τὰ δεινὰ ὄσα, ὑπὲρ τὰς λοιπὰς ἐπάσχευεν, ἴσως ἕνεκα τῆς ἐξαιρετικῆς ταύτης θέσεως, ἠνάγκασαν πολλάκις τὸν ἀρχιεπίσκοπον νὰ συνηγορήσῃ καὶ παρὰ ταῖς ἰσχυροῖς τῆς γῆς ὑπὲρ τῆς πόλεως ἐκείνης, τῆς ὁποίας ἦτο ὁ παρὰ τῷ ὑψίστῳ Θεῷ προστατῆς καὶ κηδεμὼν. Ἡ Ἀττικὴ δὲν ὑπήγατο μὲν εἰς τὴν ἐνέργειαν καὶ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ στρατηγοῦ τῆς Ἑλλάδος, εἰς δὲ ἦτο μάλιστα ρητῶς ἀπηγορευμένον καὶ τὸ νὰ εἰσέρχεται ὄλιως εἰς τὴν προνομιοῦχον πόλιν καὶ χώραν· ἀλλὰ τὸ προνόμιον τοῦτο, τὸ ὅποιον εἰς τακτικὴν ὁπωςοῦν κατάστασιν πραγμάτων ἠδύνατο νὰ ᾖται εὐεργετικόν, κατήντησε τότε ἀφορμὴ καὶ πρόφασις δεινῆς καταθλίψεως, διὰ τὴν τρικυμίαν ἣτις κατέλαβε τὸ κράτος καὶ μετ' ὀλίγον ὄλιως ἀνέτρεψεν αὐτό. Βύρισχόμεθα τῶντι περὶ τὰ τέλη τῆς δωδεκάτης ἑκατονταετηρίδος, εἰς τὰς παραμονὰς τῆς κατὰ τῆς Ἑλληνικοῦ κράτους ὑπὸ τῶν σταυροφόρων. Ἡ δυτικὴ Εὐρώπη εἶχε πρὸ καιροῦ ἀποκαλύψει τοὺς ἀληθεῖς αὐτῆς σκοπούς· πρὶν εἶτι ἀρχίσωσιν αἱ σταυροφορίαι, καὶ ἀφοῦ ἤρχισαν, οἱ Νορμαννοὶ ἡγεμόνες τῆς κάτω Ἰταλίας καὶ τῆς Σικελίας ἐπεχείρησαν ἀναφανδὸν τὴν κατάκτησιν τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἑλλάδος· καὶ ἀνεχαιτίσθησαν μὲν ὑπὸ τῆς ἠρωϊκῆς ἀνδρείας καὶ τῆς ἐπιτηδειότητος τῶν τριῶν πρώτων Κομνηνῶν· ἀλλ' οὐδὲν ἦττον ἀδιάκοποι ἀγῶνες συνέβαινον πρὸς τοῦτο τὸ μέρος, ἅπαν δὲ αὐτῶν τὸ βῆρος ἐπιπτεν εἰς τὰς μεσημβρινωτέρας χώρας τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἑλλάδος, διότι αἱ βορειότεραι, ἡ Μακεδονία, ἡ Θράκη καὶ ἡ Ἰλλυρία, ἔφειλον νὰ ἐπαρκῶσιν εἰς τὰς εἰσβολὰς τῶν Πετσανέγων καὶ τῶν Κομνηνῶν καὶ εἰς τὰς ἐπαναστάσεις τῆς ὑποτελοῦς Σερβίας, ἡ δ' Ἀσιανὴ Ἑλλάς ἀπησχολεῖτο ἀπὸ τοῦς ἀδιαλείπτους Τουρκικοῦς πολέμους. Ἐντεῦθεν αἱ ἐκτακτοὶ φορολογίαι ἀνθρώπων καὶ χρημάτων εἰς τὴν Πελοπόννησον, τὴν κυρίως Ἑλλάδα, τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Ἠπειρὸν καὶ τὰς περίξ νήσους, ἦσαν ὑπὲρ ποτε συνεχέστεραι· ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν δὲν ἐξηρεῖτο κατὰ νόμον ἀπὸ τῶν φορολογιῶν αὐτῶν, κατεπιέζετο δὲ δεινότερον τῶν ἄλλων διὰ τὸν λόγον, ὅτι οἱ στρατηγοὶ προστίμων νὰ ἐπιβαρύνωσι μᾶλλον πόλιν μὴ ὑπαγομένην εἰς τὴν δικαιοδοσίαν αὐτῶν ἢ τὰς ὑπ' αὐτοῦς τελούσας, οἱ δὲ βασιλεῖς, ἀπησχολημένοι ἀπὸ περισπασμῶν συνεχῶν καὶ ὑπεύκοντες εἰς τὴν ἀνάγκην, δὲν εἶχον καιρὸν νὰ ἐξετάσωσι καὶ νὰ ἐπανορθώσωσι τὰ ἀδικήματα. Ἡ κατάχρησις καὶ ἡ ἐντεῦθεν προκύψασα πένια τῆς πόλεως προέβη ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ὅτε τῷ 1185 κατέλαβε τὴν βασιλείαν ὁ Ἰσαάκιος Β', ὁ Ἀγγελοσ, καθαιρέτας τὸν ἔσχατον τῶν Κομνηνῶν Ἀνδρόνικον, ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν δὲν ἠδυνάθη νὰ προσφέρῃ εἰς τὸν νέον βασιλέα τὸν εἰθισμένον χρυσοῦν στέφανον, ὡς ἐξάγεται ἀπὸ τινος τῶν λόγων αὐτοῦ πάλιν τοῦ

(*) Bei all seiner klassischen Bildung verleugnet Michael in dieser gottseligen Phrase so wenig, wie in seinen saemmtlichen andern Schriften, jene Orthodoxie, die der Geist seines Volkes, wie es damals war und groestentheils noch jetzt ist, statt der alten Kallagathie als unerlaessliche Bedingung der Tugend und des Lobes für jeden Griechen hinstellte. Σελ. 12 καὶ 13 τῆς πραγματείας του.

ἡμετέρου Μιχαήλ, τοῦ ὁποίου, ἐπιγραφόμενου *Λόγος ἐγκωμαστικός εἰς τὸν βασιλέα κύριον Ἰσαάκιον τὸν Ἀγγελον* δὲν ἐξεδοθη εἰμὴ μικρά τις περικοπή βαβαιοῦσα τὸ προσληθὲν γεγονός. Ὁλόκληρος δ' ἐξεναντίας ἐδημοσιεύθη ἡ ἀναφορὰ ἣν ἐγράψαν ἐξ ὀνόματος τῆς πόλεως ὁ ἀρχιεπίσκοπος πρὸς τὸν Ἀλέξιον Κομνηνὸν (*Ἐπιτομὴ εἰς τὸν βασιλέα κύριον Ἀλέξιον τὸν Κομνηνόν*), ἀδελφὸν κυρίως ἂν εἰς τὸν Ἀλέξιον Β', τὸν ἐν ἔτει 1183 φονευθέντα ὑπὸ τοῦ Ἀνδρονίκου, ἢ εἰς τὸν Ἀλέξιον Γ', τὸν ἐν ἔτει 1195 ἐκθρονίσαντα τὸν ἀδελφὸν Ἰσαάκιον καὶ τὸ μὲν γένος Ἀγγελον ὄντα, προσλαβόντα ὅμως τὸ τοῦ Κομνηνοῦ ἐπώνυμον, διὰ τὴν μετὰ τοῦ περιφανοῦς ἐκείνου οἴκου ἐκ θηλυγονίας συγγένειαν. Τὸ δημόσιον τοῦτο ἔγγραφο, τὸ πολλοῦ λόγου ἄξιον διὰ τὰς εἰδήσεις ὅσας περιέχει περὶ τῆς τότε καταστάσεως τῶν Ἀθηνῶν, εἶναι ἀξιωματικόν καὶ διὰ τὸν ἐν αὐτῷ ἐμφαινόμενον ἀρρενωπὸν χαρακτῆρα τοῦ γράψαντος ἀρχιεπισκόπου, χαρακτηρὰ καλαζόμενον μὲν ὑπὸ τῆς ὑπειλομένης εἰς τὸν βασιλέα εὐλαβείας, ἀλλὰ σώζοντα ἀκεραίαν τὴν ἀγέρωχον συνείδησιν τῆς ἰερότητος τοῦ καθήκοντος τὸ ὁποῖον ἐξεπλήρου. Ἡ ἀναφορὰ, ἀφοῦ ἐκθέτει τὰς φοβερὰς ἀρπαγὰς καὶ κλοπὰς τῶν στρατηγῶν καὶ τοῦ σμήνου τῶν δορυφόρων αὐτῶν, τοὺς ὁποίους ὀνομάζει κρηῖνας καὶ ἀνδράσι' ἅττα τριωβολιμαῖα, ἐπερχόμενα ὡς περ' ἂν εἰ κατὰ πολεμίας τινας καὶ βαρβαρικῆς χώρας εἰσβαλεῖν ἔμελλον, ἐπιφέρει:

Εἰς τί γοῦν ἡ τοιαύτη ἀπώλεια ἡμῶν, τίς ποτα ἡμῶν ἔγεις, τοῦ δημοσίου μηδὲν ἐντεῦθεν κερθαίνοντος, μᾶλλον μὲν οὖν ζημιουμένου, δι' ὧν κατὰ βραχὺ μεταναστεύουσιν οἱ πλείους ἡμῶν, καὶ ἐρημοῦται ὅσον ἤδη ἡ χώρα ἡ ἡμετέρα, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἴρηται, καὶ κολοβοῦται τὸ ἐγνωσμένον ἀκρόστιχον; Διὰ τοῦτο ὀλίγα ἂν πάσχομεν ἀνευγρόντες, θεόμεθα τῆς εὐανθρωποτάτης ἀγίας βασιλείας σου γενέσθαι καὶ ἐρ' ἡμῶν ἔλαος, καὶ κοπάται ποτὲ τὸν κατακλυσμὸν τῶν ἐπηρείων (ἐνταῦθα ὀρίζονται διὰ μακρῶν καὶ ἀκριβῶς ὅσα ἀρεῖται νὰ διατάξῃ ὁ βασιλεὺς πρὸς σωτηρίαν τοῦ ὑπηκόου καὶ τοῦ δημοσίου ταμείου, καὶ ἔπειτα ἐπέρχεται τὸ τέλος τῆς ἀναφορᾶς, οὕτως ἔχον. Καὶ τούτων γενομένων, σωζοίμεθ' ἂν ἡμεῖς, σώζοιτο δ' ἂν καὶ τῶ δημοσίῳ τὰ ἐξ ἡμῶν συναίματά καὶ σωζόμενοι, οὐ παυσίμαθα τοῦ ὑπεριούχου τῆς ἀγίας βασιλείας σου, ἧς ὡς ἀνάξιοι δοῦλοι τολμήσαντες ἐσέθημεν.

Οἱ ἱστορικοὶ πολλὰ ρητορεύουσι περὶ τοῦ δουλικοῦ πνεύματος καὶ τρόπου, ὅστις ἐπεκράτει εἰς τὸν δημόσιον τοῦ Βυζαντίου βίον. Εἶναι ἀληθές ὅτι τὸ ἐπίσημον ὑφὸς τοῦ λόγου περιέχει καὶ ἐν τῇ προκειμένῃ ἀναφορᾷ ἐκφράσεις τινὰς, αἵτινες σήμερον κακῶς ἠχοῦσιν εἰς τὰς ἀκοὰς ἡμῶν. Σημειωτέον ὅμως ὅτι οἱ τύποι οὗτοι κατ' οὐδὲν σχεδὸν διαφέρουσι τῶν τύπων δι' ὧν καὶ μέχρι τοῦδε περιβάλλεται ἡ πρὸς τὴν ὑπερτάτην ἀρχὴν σχέσις τοῦ ὑπηκόου πολλοῦ τῆς Γερμανίας καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἐλευθέρῃ Ἀγγλίᾳ. Αἱ δὲ ψιλαὶ ἐκεῖναι διατυπώσεις περικαλύπτουσι γενναιοφροσύνην πραγματικὴν ἣτις, ἂν ὅχι πάντοτε καὶ παρὰ πᾶσι, πολλάκις ὅμως ἀναφαίνονται εἰς τὴν ἐποχὴν μάλιστα τῶν Ἀκομινάτων, καὶ

ἰδίως παρ' ἀνδράσιν οἵτινες, ὡς οἱ δύο οὗτοι ἀδελφοί, δὲν ἐδιδάχθησαν, ἐν τῇ μελέτῃ τῆς ἀρχαιότητος, μόνον τὰ καλῶς λέγειν καὶ γράφειν, ἀλλὰ, καὶ το συνειδέναί τὰ πρὸς τὴν πολιτείαν καθήκον καὶ τὸ ἐκπληροῦν αὐτὸ θαρραλέως καὶ πεποιθῶς.

Ἐν τῷ μέσῳ τῶν παικίλων τούτων καὶ πολλάκις ἐπαχθῶν αὐτοῦ ἔργων, ὁ Μιχαήλ Ἀκομινάτος δὲν ἐλησμόνοι τὸν ἀρχαῖον φίλον καὶ εὐεργέτην καὶ σώζονται δύο αὐτοῦ ἐπιστολαὶ πρὸς τὸν ἐν Θεσσαλονίκῃ Εὐστάθιον ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν γραφείσαι, ἐξ ὧν ἡ δευτέρα θηρεῖ τὴν βαρβαρικὴν ὄψιν τῆς Θεσσαλονίκης, τὴν ὁποίαν διέπραξαν, ἐπὶ τοῦ τελευταίου Κομνηνοῦ Ἀνδρονίκου, τῷ 1185, οἱ Νορμαννοὶ τῆς Νεαπόλεως καὶ Σικελίας, τότε ὑπὸ τοῦ Γουλιέλμου Β' βασιλευόμενοι, συμμαχήσαντες δὲ καὶ μετὰ τῶν ἐπὶ τῆς ἀναρρήσεως τοῦ Ἀνδρονίκου ἐξωσθέντων ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως Λατίνων παροίκων. Ὁ Ἀνδρόνικος Κομνηνός, ἐπὶ τοῦ ὁποίου συνέβη ἡ ἄλωσις αὕτη τῆς Θεσσαλονίκης, εἶναι αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ Ἀλκιβιάδης τοῦ Μεσαιῶνος, τοῦ ὁποίου σύνταμον βιογραφίαν ἐγράψαμεν ἐν τῷ ΔΖ' φυλλαδίῳ τῆς Πανδώρας· ἡ δὲ ἄλωσις καθ' ἣν τοσοῦτον διέλαμψεν ἡ σύνεσις καὶ ἡ γενναιοφροσύνη τοῦ Εὐσταθίου, ὑπῆρξεν ἐν τῶν πολλῶν προανακρουσμάτων τῆς μετ' ὀλίγον ἐπελεύσεως ὀλοσχεροῦς κατακτῆσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους ὑπὸ τῶν Λατίνων.

Πρὸ τῆς μεγάλης καὶ τελευταίας ταύτης συμφορᾶς, ὁ Μιχαήλ Ἀκομινάτος ἐλαβε τὴν θλίψιν νὰ ἴδῃ, τῷ 1198, καταβάνοντα εἰς τὸν τάφον τὸν ἀνδρα, τὸν ὁποῖον ἐθεώρει εὐλόγως ὡς τὸ πρότυπον τῆς ὀρθοδόξου ἀρετῆς καὶ τοῦ γνησίου ἑλληνισμοῦ. Ἡ *Μονοδιά*, τὴν ὁποίαν τότε ἐγράψεν εἰς τὸν ἀγιώτατον Θεσσαλονίκης κύριον Εὐστάθιον ἐδημοσιεύθη ἑλληνιστί· καὶ ἦτο καλὸν νὰ καταχωρίσωμεν ἐνταῦθα ὀλόκληρον αὐτὴν, καθὼς παριστῶσιν ἡμῖν εἰκόνα ζωηροτάτην τοῦ περὶ τὸν λόγον, τὰ διανοήματα καὶ τὰ αἰσθήματα συνδυασμοῦ ἐκείνου τῶν παραδόσεων τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ βίου μετὰ τοῦ μεσαιωνικοῦ ἢ χριστιανικοῦ, συνδυασμοῦ, ὅστις συνεπληρώθη καὶ ἐκορυφώθη, ὡς προσίπομεν εἰς τὴν ἐποχὴν ταύτην τῶν Ἀκομινάτων. Κατὰ δυστυχίαν, διὰ τὸ στενὸν τοῦ τόπου, ἀνάγκη νὰ περιορισθῶμεν εἰς μίαν ἢ δύο περικοπὰς καὶ πρώτην, ἐκλέγομεν τὰ ἐξῆς.

Ἦτις ἂν μοι δοῖτε γλῶτταν Εὐσταθίου, καὶ τὴν ἀρετὴν καὶ γλῶτταν Εὐσταθίου θαυμάσομαι ὅσον ἄξιον; Ὡς νῦν γε τοὺς ἐπαίνους τούτους ἴσα καὶ φόγους αἰσχύνομαι.

Ἄνθρωπος γὰρ ἐκεῖνος μόνος, ὡς ἔοικεν, ἀπαράμιλλον ἄλλοις ἐπέδειξτο βίον, καὶ βίῳ γλῶτταν ἀνθάμιλλον, καὶ οἷός τοι κατ' ἀμφοτέρω πέπνυτο· οἱ δὲ σκιαὶ ἀίσσομεν. Ἀμέλει καὶ ὡς ἄμφοι φάσα καλὰ, βίου καὶ λόγου, προβεδλημένος, ὡς ἐπὶ περιωπῆν δυοῖν λυχναίων, σοφιστικοῦ καὶ ἀρχιερατικοῦ θρόνου, μετεωρίζεται τῷ μὲν ἐνιδρύθεισ μικρῷ πρότερον, τῷ δ' ὕστερον. Καὶ τοῦ παλαιοῦ μὲν Ἰσραὴλ ἐρημαζόντος, ἡμεῖς ἠγαίτο στύλος νεφέλης, νυκτὸς δὲ στύλος πυρός· Εὐστάθιος δὲ οὐκ ἀνὰ μέρος ἠγαίτο, πῆ μὲν ὡς ῥήτωρ πυρίπνοος, πῆ δ' ὡς πνευματικῶ βίῳ προλάμπων (πνεύματος γὰρ νεφέλη σύμβολον). Ἄλλ' ὅτε ῥητορικῶς (τὸ τοῦ λόγου) δι' ἄρματος ἤστραπτε, καὶ πνευματικῶς προσετέλαμπε· καὶ ὅτε διηύγαν ζεν ἀρχιερατικῶς, καὶ ῥητορικῶς διεπόρευε, καὶ τῶν κατ'

ἀμειψότερα πλανωμένων ἡγαυόμενον ἀμφοτέρωθεν. Ὡς γὰρ πρὸ τοῦ ἐπαγγέλματος ἀπλητέον τὴν πομπικωτέραν τῶν λόγων ἐπίδειξιν, πῶς ἂν εἴποι μοι, ὅσοις καὶ οἷσις ἐχειροῦτο τὸ θέατρον πάθειν, ἐκπληττων ἅμα καὶ θείγων καὶ συμπαίθων τῆς καθ' ἑαυτὸν, ὡς οὐδὲ τὰ τῶν παλαιῶν ἄρα θαύματα καθ' ἑαυτὸν μερῶν αὐτοῦ; Ἄπειθε μὲν γὰρ κλέα βραχέων μεγαλοῦργων, καὶ ὑψηλῶν πατριαρχῶν τὰ δ' ἐπέβραον ἔθνη σοφιστῶν καὶ πανταίων ἐτέρων ἀφροατῶν, ὡς ὑπὸ κρουμάτων Ὀραφῶς ἐλάμενα. Ἐξέπληττε δ' αὖ ἀστράπτων καὶ βροντῶν ὑπὲρ τὸν ζυγκοκῶντι ποτὲ τὴν Ἑλλάδα δημογραφία Περικλῆν, οἷς ὑπερφῶνει τὴν ὑπέροικον Δημοσθένους ἤχῳ καὶ τὸν ὑψηλῶν ροίζων Πολύμῳνος, καὶ εἰς οὐδὲν τι τῶν καινῶν ἠγείχετο μὴ οὐ καινῶς φράζειν ἐκ τῆς τοῦ φράζειν πολλῆς περιουσίας καὶ καινοπρεπείας ἀφθονίας καὶ περιττότητος, οὐκ ἀλλόκοτα ὀνοματοθετῶν, ἢ μεταφῶρων ἀντεπευρισμένῃ, ἢ παλάσματος διθυράμβων ἐκτραχυνόμενος, ἢ παρακρήμνις ἐκτραχυλιζόμενος ἑριμύτησι. Ταῦτα γὰρ τῶν τρικυβία παρανομίας τῆς τέχνης χρωσμένων πλημμελήματα, εἰ τοῦ μὲν ἀληθοῦς ὕψους τῶν λόγων οὐκ ἰσχυνοῦμενοι, ἐπὶ τῶν ὑπόκεινον καὶ πομπολογώδη κενερατῶντες ὄγκον κατέπιπτον· εἴτα τὴν ἴκνοχουσαν οὐκ ἔχοντες ἐπιστήμην, ἀλογίστως ἤγοντό τε καὶ ἐφέροντο, καὶ ὄγκον καὶ Ὀμητρον, κροτέοντες. Εἰ δὲ καὶ κάλλους τοῦ παρὶ λόγου ἐρασθεῖεν, τοῦ μὲν ὄντος, ὡς ὁ Ἰξίαν τῆς Ἦρας καὶ τῆς Πηνελόπης οἱ μνηστῆρες ἐπεσφάλλοντο· εἰδῶλον δὲ τι ἀνεμῶλιον ἢ θεραπεινῶν πομπικῆ κομμωτικῆ διεσκευασμένων κερῶντες ἐλάθοναν ἐαυτοῦς. Ὡς περ καὶ ὅτε βουληθεῖεν ἐξελάττωντες ἄλλοι οἱ τινες φαίνεσθαι, τοῦ μὲν κοινοτέρου τρόπου, καὶ ὄρον ἢ σχῆμα γούν ἢ ὄνομα ἐκ τοῦ καθωμιλημένου εἰς τὸ ἀδικτότερον μεταρμόσασθαι, εἶδες ἂν τοὺς ἀνδράς οὐδ' ἐγγυὲς ἦκοντες, τῆς ποιητικῆς δὲ μόνον τὴν τραχυτέραν συμφοροῦντας ἀμείψαι, τῶν καταλογάδην καὶ πεζαιτέρω, καὶ ὄν ἐπίβλημα πορφύρας φάλλοις ἐπιρρίπτοντες ῥάκσι, μᾶλλον δὲ τῆς εὐθείας καὶ Ἑλλήνος ῥητορικῆς ἐκφυλόντινα σκευὴν μεταμπισχομένους, ἐπὶ τῶν σφῶν αὐτῶν οὐκ εὐσχήμων, ὡς καὶ τὴν Ἡεροικὴν στολήν τῆς Μακεδονικῆς φασὶ μετανδύσασθαι τὴν Ἀλεξάνδρον· ἕως δὲ πολὺς τὴν γλῶτταν Εὐσταθίου προστάτης καὶ σωτῆρ ἀνεφάνη τῆς τέχνης κινδουνοῦσας, εἴπερ ποτὲ σηνικαῦτα, κατὰ τὴν Ἰλαϊτικὴν διαβολὴν, τοῦ χροῦ τῶν τεχνῶν διαγράφεσθαι καὶ μὴδὲ πολιτικῶν τινος καλεῖσθαι μωρίου εἰδῶλον. Οὐ γὰρ πρότερον ἀνῆκεν ἐπιστρέφωρ καὶ μεταρρῦθμίζων (τοῦτο μὲν, οἷς ἐθερμίστηεν ἀπὸ τεχνικῶν ἀξόνων· τοῦτο δὲ, οἷς ἐπιστημονικῶς ἐξέπνευτο πρὸς τὰ τῆς τέχνης ἀρχέτυπα), ἕως τοὺς οὕτως ἀτόπως ἐκτετοπισμένους συμπύλων νόμων ῥητορικῆς ἐπανάγειν κατὰ βραχὺ, πρὸς τὰ τῆς τέχνης τελευτῶν κατήγαγε πάτριον. Ἄπει καὶ οὗτοι ποιῶντες εὐ ἐνεκαλύπτοντο, παρῶν τὰ μὲν κατ' αὐτοὺς ἐκ παραθέσεως ἐξουθενῶντο ὡς ὕδωρ εἰκῆ διαπορευόμενον, τὰ δ' Εὐσταθίου ὑπερεθυμάζοντο, ὡς ἀτεχνῶς εἰκότα χρυσοῦ ποταμῶν ῥέοντι καὶ ροίζουσι δ', ἂν εἴποιεν, ἀπὸ τοῦ Λιδάου κατὰ τὸ Σολομωνῆσιον ἄσμα, ὅσοι τὸ ρεῖθρον τῶν τοῦ ἀνδρός λόγων ὡς εἰς πηγὴν ἀρχέγονον, τὸν ἐκείθεν ἐπινυμοῦντα καὶ ῥέοντα σοφιστῆν, ἀναφέρουσιν, οὐκ ἀκριβῶς σῆμα φιλακρινούντες τὸν ἀνδρα καὶ διακωδονίζοντες. Οὐ γὰρ, ὡς περ εἰ Μακεδόνες ἐν τῷ Ἠπειρώτῃ Πύρρῳ μαχομένῳ βλέπειν ἴκοντο ὄψιν καὶ τάχος Ἀλεξάνδρου καὶ κίνημα καὶ τῆς παρὰ τοὺς ἀγῶνας φορᾶς ἐκείνου σιᾶς καὶ μιμήματα, οὕτω καὶ ἐν τῷ Εὐσταθίῳ λογογραφοῦντι τῶν ἐπὶ λόγοις ὀνομασθέντων ἐνός οὐτιμοσῶν χαρκετῆρα τοῖς ἀφροαταῖς ἐπαίει φησὶν ἄλλοι μὲν ἰδέαν ὄραν, ἀπάντων δὲ κρατίστον ἐκμεμαγμένην τὰ κράτιστα καὶ διεκπεπονημένην εἰς ἐντι λόγου κάλλος ἀμύχανον· ὡς καὶ τις τῶν σοφῶν χειρὶ τῶν καθ' ἑαυτὸν ἀρίστων γυναικῶν ἐκάστης μέλος, καθῶτι τῶν λοιπῶν περιῆν, ἀπομιμούμενος, εἰκόνα καλλίστην ἔγραψεν. Ὡς γούν εἴ τις ἐκεῖ πρὸς μίαν ἠντινοῦν ὄλον τὸ κάλλος τῆς εἰκόνας ἀνέφερε διὰ τὴν πρὸς ἐντι τῶν ἐκείνης ὁμοίωσιν, γλαῖος ἂν ἐδόκει τῆς γραφικῆς κριτῆς, οὕτω κἀνταῦθα, εἰ ἐντι γὰρ τῶν παλαιῶν προσεικάζοι καθ' ἐντι τῶν τοῦ λόγου μερῶν τὸν ἐξ ἀπάντων ἀριστῶ ἠρμοσμένον οὐκ εὐρακα τὸν ἀνδρα, ὡς θέμις ὄραν, οὕτω τὸν ἥλιον ὄλον

βλέψας ἐθαύμασον ἀκτῆν παραμετρῶν. Γένοιτο δ' ἂν εἰκαστῆς τοῦ ἀνδρός οὐκ ἀνάξιος, εἰ ζήλοισι τὸν πορὸν ποιητῆν, καὶ ὡς ἐκείνος τὸν Ἀγαμέμνονα ὑπογράφων, ὁ μ μ α κ α μ ἔ ν, φησι, καὶ κ ε φ α λ ῆ ν ἰ κ ε λ ὸ ν Δ ι τ ι, Ἄ ρ ε ι ὁ ἔ ζ ὶ ὡ κ η ν, σ τ ἔ ρ η ν α δ ἔ Π ο σ σ ε ι ὁ ἄ ὠ ν ι, οὕτω καὶ οὕτως πρὸς τὸν δὲ ἀντεπευρισμένον τὸν νῦν ἐπαινούμενον κατὰ τὸ ὅτι, πρὸς ἐκείνον δὲ κατ' ἄλλο, καὶ καθ' ἑτέρον τι πρὸς ἕτερον, καὶ καθ' ἕκαστον τῶν ἀκρω, καθ' ὅ τῶν λοιπῶν ἀκρος ἐδίδοκτο· καὶ τάχ' ἂν οὕτως τὴν παναρμένιον παλυφωλίαν Εὐσταθίου ὁμοίωσιν ὑπογράψαιμεν.

Ἐγὼ δ' ἴνα τὸν περὶ τῶν λόγων λόγον συνέλῳ οὐ γὰρ ἐρήμιον, ὁ καιρὸς ἐπεφάνη, ὅσον μὲν τὸ ἐθουματικὸν ἐκείνου καὶ γόνιμον· ὅσοι δὲ ὁ τόνος, οἷα δὲ ἡ φορὰ ὅτε πνεύσαιεν, ἢ ἴκη δὲ ἡ δεινότης καὶ ἡ ἀμύχανος ὡρα τῶ ἀτρογγύλῳ καὶ κομφῶ τῶν περὶ τὴν ἐρμηνείαν ἐπιμαιδῶσα μετὰ τῆς γλαφυρᾶς τῶν νοημάτων χάριτος· ἐκείνο φημι, ὡς εἴ τι ἢ περὶ λόγου τέχνην ἠντινοῦ ἢ ἐπιστήμην ὁρελός ἐστι νῦν τῶ καθ' ἡμᾶς βίῳ, τῆς Εὐσταθίου σοφίας καὶ περιττῆς γλῶττης ὁμιλητῆς ἐστιν ἢ καὶ ζηλωτῆς. Ἀπόχρη γὰρ πᾶσιν ἐπὶ λόγου ἀπολαμπρόσματος καὶ σεμνώματος ἀντιπαῶν ἰδέων, εἰ πρὸς ἐν γὰρ τῶν ἰδίων ἐκείνου καὶ ἀμυδρῶς γούν ἀναφέροτο. Οὕτως ἅπαν τὸ φιλολογοῦν ὡς εἰς θεῶν τινα λόγον ἐπέστραπται τούτου· καὶ ὅτι ἂν φθέρχεται, φωνῆ τις ἐστὶ θεῖα καὶ θεσμός τεχνολογίας ἀπάσης ὑπεραντιστηκῶς, καὶ κανόνων κανῶν μὴ κινούμενος, καὶ ὡς τοῖς Πυθαγορικοῖς αὐτὸς ἔφατο προσαλλόμενος.

Ἰῶναι ἄξιον σημειώσεως ὅτι ἐν τῇ Μονωδία ταύτῃ ἀπνευτώμεν τρόπους τινὰς ἐκφράσεως τοὺς ὁποίους εὐρίσκομεν ἐπαναλακιδανομένους εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Νικήτα· οὕτως εὐθύς ἐξ ἀρχῆς τῆς Μονωδίας βλέπομεν τὸν Μιχαῆλ μεταχειριζόμενον τὰς φράσεις κωφοῖς θάλαροις καὶ στεναγμοῖς ἀλαλήτοις, τῆς ὁποίας εἶδεν ἤδη ὁ ἀναγνώστης ἐν τῷ ἐπιλόγῳ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων, τὸν ὅποιον ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ Νικήτα παρεθέσαμεν ἐν τῷ πρώτῳ μέρει τῆς παρούσης μελέτης (σελ. 133). Ἐνίστα ὁ Μιχαῆλ ἐπανέρχεται εἰς εἰκόνας τινὰς παρ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου ἄλλοτε ἐκ τοῦ προχειροῦ διαγραφείσας, ἵνα συμπληρώσῃ αὐτὰς καὶ ἀνκπιτῆξῃ καὶ τροπολογῆσῃ ἐπὶ τὸ ζωηρότερον καὶ χαριέστερον. Οὕτω λ. γ. ἐνθυμείται ἴσως ὁ ἀναγνώστης τὴν ἀπὸ τῆς κλίμακος τῶν ἀγγέλων παραβολὴν ἣν ὁ Μιχαῆλ μεταχειρίσθη ἐν τῇ τῶν ἐπιστολῶν του (Μέρος πρῶτον, σελ. 130). Εἰς τὴν εἰκόνα ἐκείνην ἐπανέρχεται ὁ Μιχαῆλ ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ τῆς μονωδίας περικοπῆ, ἣν παραθέτομεν ὀλόκληρον, ὡς κατακόρως μιγνύουσιν τὰς ἀναμνήσεις τῆς Ὀδυσσεΐας καὶ τῆς Γενέσεως καὶ ὡς νέαν ἀπόδειξιν δυναμένην νὰ χρησιμεύσῃ τοῦ συνδυασμοῦ ἐκείνου τῶν δύο βίων περὶ οὐ πολλάκις ὁμιλήσαμεν.

Οὐ χεῖρας θνηταὶ καθῆλον ὄμματα σὰ, ἢ μέλη ἐπὶ λέγουσ νεκρούμενα ἠμοσαν· ὕπνου δὲ πανάπαλος ἐπαρῆ, τοῖς φιλῶσι ἐκρυπῆς θελητῆρας εὐνάταρα καὶ κλινοπετῆ ῥυθμίττα, ἀτάραχον οὕτω καὶ ἐποχον ὑπερλῆ γαλήνη καὶ ὡς δὲ ὄνειρῶν πυλῶν (*) εἰς θάνατον προῦπεμψεν, ἢ, προσφύεστερον εἰπεῖν, ὡς ἐξ ἄλλουδαπῆς τῆς δὲ τῆς παροικίας εἰς τὴν ἐκείσε πατρίδα διεπόρθημευσιν· ὡς καὶ τις ἠρωικός καὶ πολυπλανῆς σοφός δὲ ἄλλοτρίας νῆσου παρὰ τῆ ποιήσει καθεύδων εἰς τὴν ἐνεγκαμένην νῆσον κοιμίζεται (**). Κατὰ

(*) Δοιοὶ γὰρ τε πύλαι ἀμνηνῶν εἰσὶν ὄνειρων. Ὀδυσσεΐας T, 562.
(**) Ὀδυσσεΐας, N. 70-95.

γὰρ τὸν θεσπέσιον Ἰακώβ' ὡς κατέπαυσας ἐπιτάσεων τοῖς κατὰ πνεῦμα υἱοῖς σου, ἐξάρσας ἐπὶ τὴν κλίνην τοὺς πόδας ἐξέλιπες (*)· ὅτα καὶ ὄναρ, οὐκ ὄναρ (**), κατ' αὐτὸν ἑώρας, ἦν αὐτὸς ἐκὼς διεσθαμίδωσας κλίμακα (***)· ὡς κρηπίδα μὲν βαλόμεις πολιτευτικὴν μετριοπάθειαν, τῇ δὲ μετριοπαθείᾳ τὴν καθαρτικὴν ἐποικοδομησάμενος ἀπάθειαν, ἐπὶ δὲ τῇ ἀπαθείᾳ τὴν νοερὰν ἐνέργειαν, ἐπὶ δὲ τῇ νοερᾷ ἐνεργείᾳ τὴν ἐπὶ πάσῃ βάραν τῆς θέσεως· ἐφ' ἣν καὶ ἄγγελοι πάντως ἀνέβαινον καὶ κατέβαινον, ὁδοποιοῦντές σοι τὴν ἀνοδὸν καὶ προπέμποντες ἀνιόντα ἐκ μὲν συναγελαστικοῦ καὶ σπουδαίου ἀνδρός εἰς θεωρίαν κεκαθαρμένου, ἐκ δὲ νοερῶς πρὸς Θεόν. Οὕτω καὶ ἡ κατὰ σὲ κλίμαξ ἐστήρικτο μὲν ἐν τῇ γῆ, τὴν δὲ κεφαλὴν εἶχαν ἀφικνουμένην εἰς οὐρανὸν, ἐφ' ἧς καὶ ὁ κύριος ἐπεστήρικτο εἰς ὃν ἀνῆλθες ἐξ ἡμῶν τῶν χαμαὶ ἐρχομένων, διὰ τῆς ἀναγωγῆς ταύτης κλίμακος, θεὸς ἄγγελοις ἀνιούσι καὶ κατιούσι δορυφορούμενος.

Ἰδέα ὄντως ὑψηλὴ καὶ ἐντέχνως ἐκπεφρασμένη! Ἀλλὰ φεῦ! μετ' ὀλίγον ἐμελλε νὰ παρέλθῃ ὁ καιρὸς τῶν καλῶν νοημάτων καὶ τῶν λόγων τῶν κομψῶν, καὶ τῶν φιλικῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἰσρῶν κηρυγμάτων, ἐμελλε δὲ νὰ ἐπέλθῃ ἐποχὴ στυγερά πρᾶγματιων δεινῶν καὶ συμφορῶν μεγάλων. Μετ' ὀλίγον τῶντι οἱ Λατῖνοι ἐξεπλήρωσαν τελευταῖον τὸν ἀρχικὸν σκοπὸν τῶν σταυροφοριῶν· καὶ ἀφοῦ, πρὸ μιᾶς καὶ ἐπέκεινα ἑκατονταετηρίδος παλλάκις ἐλεηλάτησαν τὰς ἐν Εὐρώπῃ Ἑλληνικὰς χώρας, ἀφοῦ, κατὰ παράδοξιν τῶν συντεθειμένων, ἱδρυσαν ἐν Παλαιστίνῃ Λατινικὸν βασιλεῖον καὶ πατριαρχεῖον· ἀφοῦ πρὸ μικροῦ ἐτι ἐδήωσαν τὴν δευτέραν τῶν πόλεων τοῦ κράτους· τῇ 12 Ἀπριλίου τοῦ 1204, ὠφελοῦμενοι ἀπὸ τὴν ἀνικητότητα τῶν διαδεχόμενων, ὡς μὴ ὤφελλε, τοὺς Κομνηνοὺς οἴκου τῶν Ἀγγέλων, ἐγένοντο κύριοι καὶ τῆς Ἑλληνικῆς πρωτεύουσας, ἀναγορεύσαντες αὐτῷ αὐτοκράτορα καὶ πατριάρχην δυτικούς. Ἡ ἀναρχία εἰς ἣν περιῆλθε τὸ κράτος περὶ τὰ τέλη τῆς δωδεκάτης καὶ ἐν ἀρχῇ τῆς δεκάτης τρίτης ἑκατονταετηρίδος διηκολοῦσε μὲν τὸ κατάρθωμα τῶν Λατίνων καθότι διήρσεν τὰς δυνάμεις τοῦ ἔθνους, ἀλλὰ παρεκείσθη καὶ τὴν μετέπειτα ἀντίστασιν αὐτοῦ εἰς τοὺς ξένους δυνάστες, καθὸ πρᾶγμα γὰρ πολλὰχρῶς Ἑλληνὸς τινὰς δυνάστες, ἐξ ὧν τινὲς μὲν ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποταχθῶσι, τινὲς ὁμῶς κατορθώσαντες ν' ἀνθεξωπιν εἰς τοὺς ἐπίσης διαιρηθέντας κατακτητὰς, ἐχρησίμευσαν ὡς κέντρα ἐνώσεως τῶν μαχηωτέρων καὶ γενναιωτέρων ἐθνικῶν στοιχείων, δι' ὧν ἐπέτυχεν βραδύτερον ἡ ἐξωσις τῶν Φράγκων. Ἴνα δὲ περιορισθῶμεν εἰς τὰς ἐν Εὐρώπῃ Ἑλληνικὰς χώρας, καθ' ἣν ἐποχὴν συνέβη ἡ ἀλώσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἦρχον ἐν μὲν τῇ Αἰτωλίᾳ καὶ τῇ μεσημβρινῇ Ἠπείρῳ, περὶ Νικόπολιν καὶ Ἐπίδαμνον, νόθος τὸ γένος τοῦ ἰσχυροῦ οἴκου τῶν Δουκῶν· εἰς δὲ τὰ ὄρη τῆς ἀρχαίας Δολοπίας, Ἀγραμωτῆς τις πολέμαχος· ἐν Μεσσηνίᾳ, ὁ Θεόδωρος Μελισσηνός, συγγενὴς ἐκ θηλυγονίας τῶν Κομνηνῶν, ἐν Δακωνίᾳ ἐνάμιλλός τις τοῦ ἀρχαίου Νάβιδος τύραννος, ὁ ἀρχὼν Λέων Χαμάρετος· ἐν Ἀρ-

γολίᾳ καὶ ἐν Κορινθίᾳ τελευταῖον ὁ οὐδὲν ἦτο βίαιος Ναυπλιεὺς Λέων ὁ Σγουρός.

Πρὶν ἐτι κυριευθῆ ἡ Κωνσταντινούπολις, ἐν ἀρχῇ τοῦ 1204, ὁ Λέων Σγουρός ἐπεχείρησεν, ὠφελοῦμενος ἀπὸ τῆς κοινῆς τῶν πραγμάτων ἀνωμαλίας, νὰ ἐπεκταίῃ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ καὶ εἰς τὰ ἔκτος τοῦ ἰσθμοῦ· ἐπὶ δὲ τούτῳ ἐπῆλθε μετὰ στόλου καὶ στρατιᾶς πεζῆς πρὸ πάντων κατὰ τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος ἐθεώρει, διὰ πολλοὺς λόγους, μὴ συμφέρουσαν τὴν ὑπὸ τοῦ Σγουροῦ χεῖρσιν τῆς πόλεως ταύτης ἡλπίζον ἐτι ὅτι τὰ ἐν τῇ πρωτεύουσῃ μεταξὺ τῶν Ἀγγέλων καὶ τῶν Φράγκων θέλουσιν συμβιβασθῆ ὑπὲρ τῆς ὀρθοδόξου βασιλείας, ἐπὶ δὲ τῇ προσδοκίᾳ ταύτῃ ἐνόμιζε τὴν ἐνίσχυσιν τῶν κατὰ χώρας ἡγεμονισκῶν ἐκείνων ὀλεθρίαν· ἀφ' ἑτέρου καὶ ὁ προσωπικὸς χαρακτήρ τοῦ Σγουροῦ οὐδεμίαν παρεῖχεν ἐγγύσιν ὅτι ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν δὲν θέλει πάθει δεινὰ μεγάλα, καθυποδαλλομένη εἰς τὴν αὐταρχίαν αὐτοῦ. Ὄθεν προσελθὼν εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Ναυπλιέως δυνάστου ἠγωνίσθη κατ' ἀρχὰς νὰ ἀποτρέψῃ τὴν ἐφοδὸν αὐτοῦ, ἐξηγῶν τὸ ἀδίκον τοῦ ἐπιχειρήματος, τὸ ἀτοπον τῶν ἐμφυλίων τούτων ἀγώνων τοῦ ἔθνους, ἐν μέσῳ τοσούτων κρίσιμων ἐξωτερικῶν κινδύνων καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἐπισείων κατ' αὐτοῦ τὴν ἀπειλὴν τοῦ ἀρχιερατικοῦ ἐπιτιμίου. Αὕτη τοῦ Μιχαὴλ Ἀκομινάτου ἡ ἀντίστασις εἶναι τόσῳ μᾶλλον ἀξιοσημείωτος, ὅσῳ, καθ' ὅλας τὰς πιθανότητας, ἠδύνατο νὰ ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τοῦ ἀντιπάλου ἐκείνου, παραδίδων αὐτῷ νέον τινὰ Ἀθηναῖον, τὸν ὅποιον ὁ Σγουρός ἀπῆται ἐπιμόνως ἵνα θανατώσῃ. Ὁ Νικήτας δὲν ἀναφέρει τὸ ὄνομα τοῦ Ἀθηναίου τούτου, παρίστησιν ὁμῶς αὐτὸν ὡς σκευὸς πάσης κακίας μεστὸν, καὶ πάλαι ὕβριστὴν τοῦ ἀρχιεπισκόπου, ὅστις ἐκράτει ἤδη εἰς χεῖράς του αὐτὴν αὐτοῦ τὴν ζωὴν ὡςτε εὐλόγως, μετὰ τοῦ Ἑλλισσεν, δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι ὁ ἀνὴρ περὶ οὗ πρόκειται ἐνταῦθα εἶναι αὐτὸς ἐκεῖνος πρὸς ὃν ὁ Μιχαὴλ ἐστρεψε τὸν λόγον περὶ τὰ τέλη τῆς εἰς τὴν ἰστορίαν τῶν βασιῶν ὀμιλίας. * Ἐτι δὲ, λέγει ὁ Νικήτας, καὶ τινὰ νεανίαν ἐκδοθῆναί οἱ πρὸς θάνατον πολὺς ἐνέκειτο ἐκζητῶν, ὃν ἄλλος μὲν καὶ μὴ αἰτησάμενῳ προὔδωκεν ἄν, σπέρμα ἀδίκον καὶ ἀνομιον κρίνων ὡς πολλοῖς παρὰίτιον ἀπωλείας, καὶ πᾶν ὅ,τι χεῖριστον κατὰ τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος τῆς Ἀττικῆς καὶ χειρὶ καὶ γνώμῃ διαπραξάμενον· ὁ δὲ τὸν λαμπρὸν διώκτην τῆς ἐνεγκούσης καὶ τῆς κατὰ πνεῦμα τιθηνοῦ ἐκκλησίας ὕβριστὴν καὶ ἐπίβουλον, καὶ τὴν χεῖρα κατ' αὐτοῦ παλλάκις ὀπλίσαντα τοῖς φιλοῦμένοις εὐαγγελικῶς ἐγγράφων καὶ περιέπων ὡς πρόσφυγα, τὸν Σγουρὸν παρεβλέπετο.

Τότε ὁ Σγουρός ἐπεχείρησε τὴν πολιορκίαν· τότε δὲ καὶ ὁ πρεσβύτερος ἀρχιεπίσκοπος ἀπέδειξεν, ὅτι δὲν ἦτο μόνον ἐν λόγοις δεινός, ἀλλὰ καὶ ἐν ἔργοις τῶν λόγων ἐνάμιλλος· καὶ δὲν ἠδυνήθη μὲν νὰ διασώσῃ τὴν κάτω πόλιν, ἀλλ' ἀναβὰς εἰς τὴν ἀκρόπολιν, τὴν ὅποιαν φθὰς εἶχεν ὀχυρώσει ἀποχωρώντως, ἐνθαρρύνων τοὺς περὶ αὐτὸν τεθρονημένους πολίτας, καὶ ἄξιος ἀναδειχθεὶς προκάτοχος τῶν πολλῶν

(*) Γενέσεως, 49, 33.

(**) Ὀλοσσηίας, Γ, 547, καὶ Γ, 90.

(***) Γενέσεως, 28, 12.

ἀρχιερέων εἴτινες, ἐν τοῖς μετέπειτα χρόνοις, μάλιστα δὲ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς, ἐπρωταγωνίστησαν ὑπὲρ τῶν ποιμνίων αὐτῶν, ἠνάγκασε δι' ἀμύνης λαμπρᾶς, εἰς ὑποχώρησιν τὴν ἀντίπαλον ἐκείνον εἰς ὃν καὶ πρὸ τούτου καὶ μετ' ὀλίγον δὲν κδυνήθησαν ἡ ἀνθέξωσι πόλεις ἄλλαι ἰσχυρότεραι καὶ ἀσφαλέστεραι.

Καὶ ὁ μὲν Δέων ὁ Σγουρὸς ἀπῆλθεν ἤδη, ἀφοῦ, ἐκδικούμενος διὰ τὴν ἀποτυχίαν, ἐνέβαλε πῦρ εἰς τὴν κάτω πόλιν, καὶ πολλὴν ἐπήγαγε φθορὰν εἰς τὴν ἐξω χώραν· ὁ δ' ἀρχιεπίσκοπος κατώρθωσε τουλάχιστον τὴν ἀπαλλαγὴν τῶν Ἀθηνῶν τῆς Ἀττικῆς ἀπὸ μακροτέρως τυραννίας τοῦ δυνάστου. Ἄλλ' ἐπέπρωτο νὰ υποβληθῆ ὁ Μιχαὴλ Ἀκομινάτος μετ' ὀλίγον εἰς δοκιμασίας ἐτι δεινοτέρας καὶ ἐπιτηδειοτέρας ἢ ἀναδειξῶσι φαινοτέραν ἐτι τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ.

Ὁ Σγουρὸς, ἀναχωρήσας ἀπρακτος ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν, ἀνῆλθεν εἰς τὴν Βοιωτίαν, ἐκυρίευσεν ἐξ ἐφίδου τὰς Θήβας, διῆλθεν ἐπειτα τὰς Θερμοπύλας καὶ ὑπερβάς τὴν Οἶτην, εἰσήλασεν εἰς Λάρισσαν. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁμοῦ οἱ Φράγκοι εἶχον εἰσέλθει τροπαιοῦχοι εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν· καὶ ἐκ τῶν δύο ὑπερτάτων αὐτῶν ἡγεμόνων, ἀναγορεύσαντες Βαλδουίνον τὸν Φλανδρικὸν αὐτοκράτορα, ἐπέτρεψαν εἰς τὸν ἕτερον, τὸν Μαρκέσιον Βονιφάτιον τὸν Μομφερράτικόν, κατ' ἀρχὰς μὲν τὴν ἐν Ἀσίᾳ ἐλληνικὴν χώραν, καὶ τὴν νῆσον Κρήτην, μετ' ὀλίγον ὁμοῦ, ἀντὶ τούτων ἐψηφίσαν βασιλέα Θεσσαλονίκης. Ὁ δὲ, καταλαβὼν τὸ πλεῖστον τῆς Μακεδονίας, ἐπέρχεται εἰς τὴν Θεσσαλίαν, τρέπει περὶ Θερμοπύλας τὸν αὐτοῦ ὑποχωρήσαντα Σγουρὸν, ὠφελείται ἀπὸ τὴν κοινὴν παραλύσειν καὶ ἀθυμίαν, εἰς ἣν οὐ μικρὸν συντέλεσαν αἱ ἐπιχειρήσεις καὶ τυραννίαι τοῦ Ναυπλιέως δυνάστου, καὶ, διελάσας διὰ τῆς Βοιωτίας, κατέρχεται εἰς τὴν Ἀττικὴν.

Ἡ χώρα αὕτη καὶ ἡ πρωτεύουσα αὐτῆς εἶχον πάθος πρὸ ὀλίγων μηνῶν συμφορὰς μεγάλας ἀπὸ τοῦ Σγουροῦ ἢ βασιλεύουσα τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους εἶχεν ἤδη περιέλθει εἰς χεῖρας τῶν ξένων· αἱ πλεῖστοι ἐλληνικαὶ ἐπαρχίαι κατεῖχοντο ὁμοίως ὑπὸ τῶν Φράγκων. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν, ὅστις πρὸ μικροῦ ἀπέκρουσεν τὸν Ναυπλιέα δυνάστην, ἠδύνατο βεβαίως ἢ ἀνθέξῃ ἐπὶ τινα χρόνον καὶ εἰς τὸν Βονιφάτιον. Ἐπιτυχῆς ὁμοῦς ἀμυνα ἦτο ἐπὶ τέλους ἀδύνατος καὶ ἀνωφελής. Ἄλλ' ἂν ὑπάρχωσι περιστάσεις καθ' ἃς ἡ πτώσις εἶναι ἀναπόδραστος, ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι γινώσκοντες νὰ ἐξευγενίσωσι καὶ αὐτὴν αὐτῶν τὴν πτώσιν. Ὁ Μιχαὴλ Ἀκομινάτος ἠδύνατο νὰ μείνῃ εἰς Ἀθήνας, κυρῶν μὲν διὰ τῆς παρουσίας του τὴν ξενικὴν κατάκτησιν, ἀφ' ἑτέρου ὁμοῦς ἐξ ακολουθῶν νὰ νέμεται, ὡς ἐπραξάν ἄλλοι ὄχι ὀλίγοι τότε Ἕλληνας ἀνάξιοι τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, τὰ ἀγαθὰ τοῦ προτέρου ἀξιώματος. Αὐτὸς ὁμοῦς δὲν ὑπέκυψεν εἰς τὴν ἀτιμίαν ταύτην· καὶ ἀπελπισθεὶς περὶ τῆς ἀμύνης, ἐξεχώρησε τῆς πόλεως. Ἐκχωρήσας δὲ τῆς πόλεως, ἠδύνατο νὰ μεταδῆ εἰς Νίκαιαν, ὅπου ὁ γενναῖος Θεόδωρος Λάσκαρις Ἀσς. ὕψωσε τὴν σημαίαν τῆς ὀρθοδόξου αὐτοκρατορίας καὶ τῆς ὀρθοδόξου πατριαρχίας καὶ διετέλει λαμπρῶς ἀγωνιζόμε-

νος ἀφ' ἑνὸς κατὰ τῶν Τούρκων καὶ ἀφ' ἑτέρου κατὰ τῶν Λατίνων. Ὁ ἀδελφὸς τοῦ Μιχαὴλ, ὁ Νικήτας, ἐνάμετο εἰς τὴν ἐν Νικαίᾳ αὐλὴν τὴν ἰσχυρὴν καὶ τὴν ὑπόληψιν τὰς ὁποίας ἀπελάμβανε προηγουμένως ἐν Κωνσταντινούπολει· ἐκεῖ δὲ, οὐ μακρὰν τῆς Νικαίας, ἐκειτο καὶ ἡ ἰδιαιτέρα τοῦ Ἀκομινάτου πατρίς, αἱ Χῶναι ὅστε αἱ θελκτικώτεραι ἀναμνήσεις καὶ τὰ μεγαλῆτερα κοινὰ καὶ ἴδια συμφέροντα ἐκάλουν τὸν Μιχαὴλ εἰς Νίκαιαν. Ἄλλ' αὐτὸς, ἀναγκασθεὶς νὰ ἐκχωρήσῃ τῶν Ἀθηνῶν, δὲν ἐνόμισεν ὅτι διὰ τοῦτο πρέπει νὰ χωρισθῆ πολὺ ἀπὸ τοῦ ποιμνίου αὐτοῦ καὶ ἀπὸ τῆς μητροπόλεως αὐτοῦ, καὶ ἐξελέξατο ὡς κατοικίαν τὴν οὐ μακρὰν κειμένην νῆσον Κέκν, τὴν πατρίδα τοῦ Βικχυλίδου καὶ τοῦ Σιμωνίδου, καὶ ἰδίως ἐζήτησεν ἀσυλον εἰς τὸ ἐπὶ τῆς νήσου ταύτης μοναστήριον τοῦ Προδρόμου. Ἐκεῖ διήνυσε τὸ ὑπόλοιπον τοῦ βίου, οὐχὶ ἀργὸς καὶ περὶ ματαίας μεμψιμοιρίας κατατρίβων τὸν χρόνον, ἀλλὰ ἐνεργὸς, ἀγρυπνος καὶ ρέκτης, οἷος ἀνεδείχθη δι' ὅλης τῆς ζωῆς. Ἐκείθεν ἐπιτρέπει ἐκ τοῦ σύνεγγυς καὶ παρεμύθει τοὺς κατοίκους τῶν Ἀθηνῶν, ὅπου εἶχε ἐνιδρυθῆ ἀμέτρητος, Λατίνος ἀρχιεπίσκοπος, ὁ Βεράρδος· ἐκείθεν διετέλει εἰς συνεχῆ ἀλληλογραφίαν μετὰ τοῦ βασιλέως Θεοδώρου τοῦ Λασκάρως, μετὰ τοῦ πατριάρχου Μανουὴλ Χαριτοπούλου, μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ Νικήτα καὶ μετὰ τῶν ἄλλων πολιτικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν ὅσοι ἠγωνίζοντο παντὶ σθένει ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ παρεσκευάζον τὸν προσεχῆ αὐτοῦ θρίαμβον· ἐκείθεν ἐρύπιτε τὰ μελαγχολικὰ αὐτοῦ ὄμματα πρὸς τὰς κορυφὰς τοῦ Ὑμηττοῦ καὶ τοῦ Βριλησσοῦ, αἰτίποτε διὰ τῶν λογισμῶν αὐτοῦ παρευρισκόμενος ἐν τῷ μέσῳ τῆς περιωνύμου πόλεως ἧς προέστη ἀρχιερατεύων ἐπὶ τριακονταετίαν ὄλην· καὶ ἴσως ἢ φιλότιμος αὐτοῦ φαντασία ἐτέρπετο ἐτι ἐλπίζουσα, ὅτι τὸ ὄνομά του δὲν θέλει ναυαγήσῃ εἰς τὸ πέλαγος τῶν αἰώνων, ἀφοῦ εὐτύχησεν ἀπαξ νὰ συνδεθῆ μετὰ τοῦ ὀνόματος τῆς πόλεως ἐκείνης, ἧτις δὲν δύναται νὰ ἐξαλειφθῆ ἀπὸ τῆς μνήμης τῶν ἀνθρώπων, ἐνόσω ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι τιμῶντες ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ τὸ καλόν, τὸ μέγα, τὸ ὑψηλόν.

Πότε ἀπεβίωσεν ἀκριβῶς ἀδηλον· βέβαιον εἶναι μόνον ὅτι ἔζη ἐτι τῷ 1215, διότι σώζεται ἐπιστολὴ αὐτοῦ, κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο γραφεῖσα πρὸς τὸν πατριάρχην Μανουὴλ. Πρὶν δὲ τελευτήσῃ, ἔλαβε τὴν θλίψιν νὰ στερηθῆ τὸν ἀδελφὸν ἐκείνον τὸν ὅποιον τοσοῦτον περιπαθῶς ἠγάπα καὶ εἰς μνήμην τοῦ ὁποίου ἔγραψε τὴν κατανοητικὴν μονοδίαν, ἧς ἐμνήσθημεν πολλάκις ἐν τῷ πρώτῳ μέρει τῆς παρούσης μελέτης. Ἡ τελευταία αὕτη πληγὴ ἦν ἐπαθεν ὁ γέρον ἐξόριστος τῆς Κέας ὑπῆρξε καιρία. Ἡ Ὁσάκις, ὡς λέγει ἱερῶν ἐν τῇ Μονοδίᾳ, ὁσάκις ἐλάμβανον ὡ ἐπιστολὴν γραφεῖσαν ὑπὸ τῆς φιλτάτης τοῦ φιλοτάτου ἀδελφοῦ δεξιᾶς, ἐνόμιζον ὅτι βλέπω τὸ χαρμόσυνον αὐτοῦ ὄμμα, ὅτι ἀκούω τὸν πραῦν αὐτοῦ λόγον, ὅτι ἀσπάζομαι τὴν προσφιλεῖ αὐτοῦ κεφαλὴν· τὰ περικαλύπτοντα τὸ πνεῦμά μου νέρη τῆς θλίψεως διεσκεδάζοντο ὡς ὑπὸ μαλακῆς τινος αὔρας διωκόμενα καὶ ἐξήστραπτε πάλιν ἐν αὐτῷ

« τὸ ἱλαρὸν φῶς τῆς εὐφροσύνης. » Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Νικήτα, ὁ Μιχαὴλ ἐθεώρησεν ἑαυτὸν ἐπιμᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐρημον καὶ ὄρφανόν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ· μία μόνη ἐλπίς συνετήρει ἐπὶ αὐτὸν καὶ μίαν ἐργασία ἐνησχόλει, ἡ ἐλπίς τοῦ νὰ ἴδῃ θριαμβεύοντα αὐθις τὸν ἑλληνισμόν, ὑπὲρ οὗ δὲν ἔπαυσεν ἀγωνιζόμενος καὶ μοχθῶν. Καὶ ἄλλαι μὲν γενναῖαι ἐπέπρωτο νὰ ἴδωσιν εἰσρχόμενον πάλιν τὸν Ἑλληνα αὐτεκράτορα τροπαιοῦχον ἐν Κωνσταντινουπόλει, νὰ παρευρεθῶσιν εἰς τὴν φυγὴν τῶν ἀλλοφύλων, καὶ νὰ ἀκούσωσιν ἐκ νέου ψαλλομένους τὰς Ἑλληνικὰς δοξολογίας ἐν τῷ μεγάλῳ Ναῶ τῆς Ἁγίας Σοφίας· ἀλλ' ὁ Μιχαὴλ δὲν ἀπηύδησεν ἐργαζόμενος ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ, ὡς ἂν προέκειτο νὰ δρέψῃ αὐτὸς τοὺς καρποὺς τῶν μόχθων ἐκείνων, δὲν ἀπύδησε, διότι μόνον διὰ τειούτων ἀγίωνων, διὰ τειούτων θυσιῶν, διὰ τειούτων πεποιθήσεων ἐτίθη τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἐν τῷ μέσῳ τειούτων καὶ τηλικούτων τρικυμιῶν καὶ δύναται εἰσέτι νὰ σωθῇ.

Κ. Π.

ΚΑΙ ΠΑΛΙΝ ΤΩΝ ΤΡΑΠΕΖΩΝ

Η ΚΙΝΗΣΙΣ.

—o—

Ἐν τῷ ἐσχάτῳ ἡμῶν φυλλαδίῳ εἶπομεν ὅτι ὁ Κ. Φαραδαῖς ἐξαιρέτως κατὰ τῶν τραπέζων τὸ πολεμικὸν αὐτοῦ τελευτόγραφον, καὶ ἐξικάντισε κατ' αὐτῶν καὶ ὁ μέγας Οὐμβόλδος τὸν πατριαρχικὸν του ἀφορισμόν. Καὶ ὅμως... οὐχ ἦτοσαν κινεῖται αἱ τραπέζαι. Τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Κ. Φαραδαῖα εἶχομεν ἰδῆ τότε ἐν ἀποσπάσματι μόνον. Ἐκτοτε δ' ἀνέγνωμεν αὐτὴν καὶ ὁλόκληρον. Πόσον σέβόμεθα τοῦ Κ. Φαραδαῖα τὴν ἐπιστήμην, φηάντες τὸ εἶπομεν. Ἀλλ' ὑπάρχει τι πρὸς ὃ τρέφομεν ἐπὶ περισσώτερον σέβας· τούτο δὲ εἶναι ἡ ἐλευθερία τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, ἢ ἐν μόνῃ τῇ θρησκείᾳ εἴμεθα πρόθυμοι νὰ θυσιάσωμεν εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς πίστεως, ἐν δὲ τῇ ἐπιστήμῃ ὅσον ἀμύδρα καὶ ἂν εἶναι ἡ δὰς τῆς ἡμετέρας κρίσεως, ὅσον συνεσκιασμένη ὑπὸ τῆς ἀμαθείας, νημιζόμεν ὅμως πάντοτε καθῆκαν ἡμέτερον οὐδὲν νὰ παραδεχώμεθα, πρὶν καὶ αὐτὴν προσαγάγωμεν. Οὕτως ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ, γνωρίζοντες τίς ὁ ἀντιλέγων, ἔχομεν μὲν πᾶσαν προθυμίαν νὰ πιστεύσωμεν τὸν μοχλὸν καὶ τὸν δείκτην αὐτοῦ, ὑπὲρ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡμῶν καὶ τὴν ἡμετέραν αἰσθησὴν καὶ πεποιθήσιν, ἀλλὰ μᾶς ἐφάνη τούτο ἀδύνακτον· καὶ ἡ ἐπιστολὴ του διῆς καθάπτεται τῆς κατεσκευασμένης κρίσεως τῶν πολλῶν, μᾶς ἐπίστε μόνον ὅτι αὐτὸς ὁ σοφὸς κατεσκευασμένης κρίσεως ἐγένετο ἐνοχός, καὶ χαιρῶν

διὰ τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ μοχλοῦ του, ἀπεφάνθη πρὶν ἢ ἐμβαθῆναι εἰς τὸ ζητούμενον. α Οἱ δάκτυλοι λέγει, διὰ τῆς μακρᾶς πίσεως ἐκτείνονται, γίνονται δύσκαμπτοι, καὶ μέχρι τέλους συγκεφαλαιοῦται ἰκανὴ δύναμις τῶν καὶ ἀνευ ἐπιγνώσεως κατὰ μίαν διεύθυνσιν, ἢ ἡ θέλησις ἐπιβάλλει, ὠθοῦντων μόνον, ὥστε νὰ κινήσῃ τὴν τράπεζαν ἢ πᾶν ἄλλο ἀντικείμενον. *

Αὕτη εἶναι τοῦ σοφοῦ φυσιολόγου ἡ γνώμη, ἢ ἡρῶσατο ἐκ τῆς μηχανῆς του, καὶ ἦτις, ὡς βλέπομεν, περιορίζει τὸ ὅλον φαινόμενον εἰς τὸ φυσικώτατον τούτο, ὅτι ὅταν πέντε ἢ ἕξ εὐρωστοὶ ἄνθρωποι σπρώχνουσι μίαν τράπεζαν, ἡ τράπεζα κινεῖται! Καὶ ὅμως ἰδοὺ τί πρὸ μηνῶν ἤδη δὲν θέλει νὰ ἐννοήσῃ ὅλη σχεδὸν ἡ Εὐρώπη, ἰδοὺ τί κινδυνεύει ν' ἀνατρέψῃ καὶ πολίτευμα καὶ θρησκείαν πολλαχού τῆς Ἀμερικῆς, ἰδοὺ τέλος τί καὶ ἡμεῖς αὐτοί, ἂν καὶ τὸ ἐννοῶμεν ἐντελῶς, ἂν καὶ θαυμάζωμεν τῆς λύσεως τὴν ἀπλότητα, ἐπιμένομεν ὅμως μὴ παραδεχόμενοι, διὰ τὸν λόγον ὅτι εἰς τὴν λύσιν ταύτην ἀντίκεινται τινὰ φαινόμενα ὧν ὑπήρξαμεν πολλάκις ἡμεῖς αὐτοὶ αὐτόπται μάρτυρες, καὶ ὃ δύναται νὰ κυρώσῃ ἐξ οἰκείας πείρας σας ὁ βουλόμενος.

Παραλείποντες ὅτι ὁ Κ. Φαραδαῖς ὁμιλεῖ περὶ πίσεως, ἐνῶ οὐδεμίαν πίσεως ἀλλ' ἀπλῆς μόνον μάλλον ἢ ἦτοσαν χρονίας ἐπαρκῆς εἶναι ἀνάγκη ὅπως στραφῇ ἡ τράπεζα ἢ εἰ τι ἄλλο, ἀναφέρομεν τὸ κλόουθον παίραμα. Ἄφ' οὗ τράπεζα ἰκανῶς μεγάλη ὥστε καὶ ἑπτὰ ἄνθρωποι νὰ ἴστανται περίξ αὐτῆς, ἐκινεῖτο πρὸ ἐνός περίπου τετάρτου, ὅλοι ἤγειραν τὰς χεῖρας αὐτῶν, ἀρέντες ἀνά ἕνα μόνον δάκτυλον ἕκαστος ὀρθῶν ἐπὶ τῆς τραπέζης, καὶ ἡ τράπεζα ὅμως οὐχ ἦτοσαν ἐστρέφετο. Πού εἶναι ἐκεῖ ἡ πίσις, πού ἡ συγκεφαλαίωσις τῆς ὀστικῆς δυνάμεως τῶν μυῶνων; Ἀμφιβόλλομεν ἂν καὶ τοῦ Ἡρακλείους ὁ ἀντίχειρ εἶχεν εἰς τὸ ἄκρον αὐτοῦ μυῶνα ἰκανὸν διὰ τῆς κινήσεως αὐτοῦ, καὶ μάλιστα διὰ κινήσεως ἀκατανοήτου καὶ ἀκουσίου, νὰ στρέψῃ τράπεζαν! Ἐκτός δὲ τούτου, οἱ συντελέσαντες εἰς τὴν κίνησιν τῆς τραπέζης, ἂν ἄφ' οὗ ἡ τράπεζα κινήθῃ ἐπὶ τινὰ χρόνον, ἀποσύραντες τὰς χεῖρας αὐτῶν, καὶ κινήσαντες ἢ τρίψαντες αὐτάς, ὥστε νὰ μὴ τοῖς μείνῃ ὑποψία ὅτι ἐκ δυσκαμψίας μόνον βαρύνασαι ἐνεργούσιν, ἄς θέσωσιν αὐτάς εἰς ἄλλο τι ἀντικείμενον, ἢ εἰς ἄλλην τράπεζαν, καὶ θέλουσι στρέψαι αὐτὸ ἐντός τινῶν λεπτῶν ἢ τινῶν δευτέρων. Πού εἶναι τότε ἡ μακρὰ πίσις, ἡ καθιστώσα δύσκαμπτους τοὺς μυῶνας, καὶ ὅλον τὸ λοιπὸν συμπέρασμα τοῦ Κ. Φαραδαῖα; Ἀλλὰ προσέτι εἶναι γνωστὸν ὅτι ὑπὸ γερόντων χεῖρας ἡ τράπεζα δὲν στορέσεται, ἢ πᾶν βραδύνει πολὺ, ἐνῶ ὑπὸ τὰς τῶν νέων ταχύτατα παρῆγεται τὸ φαινόμενον. Ἀπαυδαῖσι λοιπὸν ταχύτερον τῶν γερόντων οἱ νέοι, καὶ οἱ ἀκμαῖοι μυῶνες στεροῦνται τῆς εὐκαμψίας τῶν πρὸ τῶν γενηρακώτων; Προσέτι δὲ καὶ ὅταν οἱ περὶ τὴν τράπεζαν περικαθήμενοι εὐδειμίαν ἔχωσι νὰ ἐκφράσωσι βέλησιν περὶ τῆς διευθύνσεως καθ' ἣν πρέπει αὐτὴ νὰ στραφῇ, ἡ τράπεζα ἢ ἀστραφῇ ὅμως, ὑπομονὴν